

สวนไทย

๓ กค. ๔๕ โดย ศ.ไชแสง ศุขะวัตนะ

สวนเปอร์เซีย — กำเนิดในราชวงศ์โมกุล ศาสนาอิสลาม ใช้น้ำ เงาน้ำที่นิ่ง ให้เกิดรูปเงาสะท้อน

“สถาปัตยกรรมขาดสวนย่อมไร้คุณค่า ในขณะที่สวนสาธารณะอยู่ได้ด้วยตนเอง”

สวนสเปน — เป็นแนวทางเหนือ มีลักษณะเป็นสวนคอร์ท มีอาคารล้อมรอบ ปลูกต้นส้ม เพื่อชื่นชมดอก กลิ่น กำจายไปทั่ว มีน้ำพุตรงกลาง มีเลข ๔ เป็นเลขที่สำคัญ องค์ประกอบของสวนมักมี ๔ ส่วน

สวนอิตาลี — เป็นสวนน้ำพุ เช่นทิโวลี ยึดถือหลัก น้ำย่อมไหลจากที่สูง รุ่งเรืองในสมัยเรเนซอง

สวนอังกฤษ — มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ได้รับอิทธิพลจากจีนที่เน้นความเป็นธรรมชาติ ตรงข้ามกับสวนฝรั่งเศส มีเจกันลายครามเป็นส่วนตกแต่งประดับสวนที่สำคัญ นอกจากนี้ก็มักมีอาคารเก๋จีน เจดีย์จีน และสะพานแบบจีน เช่น ที่กิวการ์เดน ได้เข้ามาในไทยในสมัย ร๕ เช่นสวนสาธารณะสราญรมย์ มีเจดีย์จีน (ปัจจุบันคือศาลเจ้าแม่ตะเคียนทอง), สมัย ร๖ ได้แก่ สวนลุมฯ มีหอนาฬิกาเป็นสถาปัตยกรรมจีน สวนอังกฤษจะกลมกลืนกับธรรมชาติ

สวนไทย

สมัยสุโขทัย (สุโข = สุข + อุทัย = รุ่งอรุณ)

- หอระอวยยาก เริ่มจากยุคสุโขทัย ดูจากอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย (เมื่อ ๗๐๐ ปีก่อน) สุโขทัยเป็นเมืองที่ไม่ติดน้ำ แต่มีการใช้หลักการทดน้ำมาใช้ผ่านทางท่อ มาเก็บไว้ในตระพัง ในศิลาจารึกระบุไว้ว่า ต้นไม้ในยุคพระร่วง ได้แก่ ต้นหมากวาง (ขนุน), หมากขาม (มะขาม), หมากม่วง (มะม่วง) ซึ่งล้วนเป็นไม้ยืนต้นให้ผล

- กลางเมืองสุโขทัยมีตง (ป่า) ตาล เป็นต้นไม้เลี้ยงหายในพิธีราชาภิเษก มีอายุยืนยาว กลางตงตาลมีพระแท่น มีการนิมนต์พระมาเทศน์ในวันพระ

สมัยกรุงศรีอยุธยา (แปลว่า รอบไม่แพ้ ไม่สามารถตีหักลงได้)

- สมเด็จพระนารายณ์ ฝรั่งเศสมาเจริญสัมพันธไมตรี โดยเฉพาะลาดูแบร์ซึ่งเป็นนักบ่อนักมี การจัดระเบียบเรื่องชีวิตความเป็นอยู่ และลักษณะบ้านเมืองไว้ เช่น ที่กล่าวไว้ว่า เมื่อผ่าน ตำบลตลาดขวัญ (นนทบุรี) ได้เขียนถึงการทำสวนผลไม้

- วรรณคดีลิลิตพระลอ เป็นอีกอันที่บรรยายลักษณะสวนไทยในสมัยอยุธยาไว้อย่างละเอียด

- สวนส่วนใหญ่อยู่นอกเมือง เช่นสมัยพระนารายณ์ และสวนเมืองลพบุรี

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

- สวนอยู่ใกล้พระบรมมหาราชวัง เช่นสวนสราญรมย์

เอกลักษณ์ที่สำคัญของสวนไทย คือ

ไม้ตัด - เช่น ไม้ตัดที่วัดนางนอน วัดหนั่ง วัดราชโอรสาราม บางขุนเทียน ไม้ตัดถือเป็นไม้คู่บ้านเมือง ไม้ตัดคือไม้บางชนิดที่สามารถนำมาตัดตัดแต่งเป็นพุ่มกลมๆ เช่น ตะโก มะสัง กล้วย โมก มะขาม เช่น ที่สวนหน้าพระที่นั่งจักรีฯ สถาปัตยกรรมแบบไทยจึงงดงามเมื่อ มีไม้ตัด และแสงอาทิตย์ ที่สะท้อนเงากระเบื้องและกระจกสีระยิบระยับ ไม้ตัดมักปลูกในกระถาง หรือฝังกระถางไว้ใต้ดินเพื่อควบคุมขนาดการเจริญเติบโต

สวนถาด — มีพื้นที่น้อย อิทธิพลจีน/ญี่ปุ่น (บอนไซ) มักเป็นสวนหิน มีตุ๊กตาประดับ

สวนกระถาง — มักวางกระถางในที่สูง เช่นริมระเบียงน้ำไม่ท่วม จากภาพเขียนในวัดโสมนัส จะมีจิ้งจอกและห่านในภาพด้วย เนื่องจากขุนนางในสมัยนั้นติดต่อกับต่างประเทศ และนำเอาสัตว์จากต่างประเทศมาเลี้ยงด้วยกระถางที่ใช้ในการจัดต้นไม้มักมาจากเมืองจีน มีภาพเขียนวิจิตรธรรมชาติ และวรรณคดีจีน

สวนขวา — สวนในพระบรมมหาราชวัง ในสมัย ร๒ ให้กับข้าราชการบริพาร

เขามอ — พบได้ที่วัดโพธิ์ พระนั่งเกล้าทรงดำริให้เป็นวิทยาลัยทางการแพทย์แผนไทย รักษาโรค โดยสมุนไพรวรรณประกอบเขามอจึงมักใช้ไม้สมุนไพรวรรณ ปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว มีรูปปั้นฤๅษีตัดตน เป็นดินบุกล่อ

เขาในพิธีโสกันต์ — (พิธีโกนจุก) เป็นพิธีในศาสนาพราหมณ์ คล้ายเขามอ มีปราสาทพระศิวะอยู่บนเขา มีตุ๊กตาสัตว์อยู่เชิงเขา พบได้ที่พระที่นั่งดุสิตฯ คล้ายสวนจีน ใช้หินปะการังมาตกแต่ง มีอารมณ์ขันคล้ายถ้ำกร้อตไต๋ของอิตาลี

สวนภูเขา — เช่นเขาวัง (พระนครคีรี) ร๔ โปรดให้สร้างขึ้นเป็นที่แปรพระราชฐาน เป็นสวนแบบธรรมชาติ เต็มไปด้วยต้นลำต้นทม

สวนน้ำ — เริ่มมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ใช้ประกอบพิธีลอยกระทง ที่ระพีเพิงมักจะปลูกบัวไว้กันน้ำระเหย ช่วยกรองน้ำให้ใส

บัวมี ๒ พันธุ์ ได้แก่ บัวสาย (อุบลชาติ) **lily** และบัวก้านแข็ง (ปทุมชาติ) **lotus** เช่นบัวหลวง

ศาลา — เป็นองค์ประกอบสวนที่สำคัญ พบได้ที่ พระที่นั่งสนามจันทร์, พระราชวังบางปะอิน (พระที่นั่งไอศวรรย์ทิพยอาสน์), ศาลาศรีสราภิรมย์ (สวนสิวลัย หลังพระที่นั่งบรมพิมาน)

สรุป องค์ประกอบที่สำคัญของสวนไทย — ไม้ตัด ไม้แคระ ภูเขา หิน ศาลาท่าน้ำ (ศาลาพักร้อน)

ภาพฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเทพฯ — แสดงให้เห็นถึงแนวคิดของสวนไทยว่าเป็นเขตอภัยทาน ให้สัตว์ต่างๆ มาอาศัยอยู่ในสวนได้ (sanctuary) สัตว์จะหนีร้อนมาพึ่งเย็น โดยมีแนวหลักกรรม “พรหมวิหารสี่” มาเกี่ยวข้อง

เรือนแพ — เดิมฝรั่งขนานนามไทยว่า **Venise of the East** ต่อมาจึงได้มีการถมคลองเพื่อเป็นถนน เน้นการสัญจรโดยรถ เรือนแพจึงได้เริ่มหายไป

เรือนบก — เป็นที่อยู่อาศัยของคนไทย เน้นสัมผัสกับธรรมชาติ อยู่เย็นเป็นสุข

สวนบนเรือนไทย — ผู้มีอันจะกินจะมีสวน และเรือนไทยเป็นสิ่งเชิดชูฐานะ ไว้รอดต้อนรับแขกไปใครมา เช่นจากรวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน บ้านขุนช้างในวรรณคดีจะอธิบายถึงสวน ต้นไม้ขนานพรรณไว้ดีมาก โดยนางพิมฯ ได้กล่าวชมสวนก่อนที่จะหนีไปกับคุณแผน กล่าวสรุปได้ว่าสวนในบ้านขุนช้างมีไม้แคระ, ยี่สุ่น, พิкуль, แก้ว, อ่างปลา, กรงนก นอกจากนี้อาจหาชมได้จาก อุทยาน ร๒ เช่น สวนแคร์

ในสมัย ร๓ ได้โปรดให้สร้างวัดเฉลิมพระเกียรติ ไว้ที่เมืองนนท์ เป็นอนุสรณ์แก่मारดาที่เป็นสามัญชน (ธิดาเจ้าเมืองนนท์) วัดเฉลิมพระเกียรติสร้างเสร็จในสมัย ร๔ มีลักษณะ **Dramatic effect** (เหมือนละครคน มีแสงเงามีตลวง)

สวนในวัด — เช่นพระปฐมเจดีย์ ประกอบด้วยลานโล่ง เป็นที่ศักดิ์สิทธิ์ เหมาะกับการเดินเวียนเทียน และพักผ่อน สวนบริเวณพระปฐมเจดีย์สร้างสมัย ร๔ โดยมีแนวคิดที่พระพุทธรูปศาสนาจะเกี่ยวพันกับต้นไม้ จึงมีการปลูกต้นไม้ไว้ตามมุมต่างๆ รอบพระเจดีย์ ได้แก่ ต้นโพธิ์ (ตรัสรู้), ต้นเกตุ, ต้นกร่าง, ต้นหว้า, ต้นรัง / ต้นสาละอินเดีย (**Canon Ball**)

[ผศ.อริยา อรุณินท์ คัดย่อคำบรรยาย]